



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De oude economische ideeën hebben gefaald

Mügge, D.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Socialisme en Democratie

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mügge, D. (2012). De oude economische ideeën hebben gefaald. *Socialisme en Democratie*, 69(4), 47-53. http://www.wbs.nl/system/files/muegge_-_de_oude_economische_ideeen_hebben_gefaald.pdf

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De oude economische ideeën hebben gefaald

Links wil de armen helpen en de rijken belasten, maar daar schieten beide groepen weinig mee op. Beter zou het zijn over te stappen naar een heel andere economische logica — een met een langetermijnvisie. Minder belasting heffen op consumptie en arbeid en meer op kapitaal is volgens Daniel Mügge de enige manier om niet binnen de kortste keren weer in de volgende crisis te tuimelen. In een duurzame economie krijgt wie geld verdient of uitgeeft de ruimte, maar wordt het geld zelf binnen de perken gehouden.

DANIEL MÜGGE

Economische debatten in Nederland kennen een duidelijke rolverdeling: links oogt barmhartig en sociaal, rechts oogt competent. Links legt mooie ambities op tafel, rechts legt uit om welke redenen die niet haalbaar zijn. Deze rolverdeling lijken de partijen geïnternaliseerd te hebben: de PvdA valt het kabinet aan omdat zij de regeringspolitiek niet rechtvaardig vindt. Maar zij brengt niet naar voren dat de onderliggende economische logica niet deugt. Het huidige beleid is gedoemd om op de lange termijn te falen. Maar dit argument — dat voor alle burgers telt

Over de auteur Daniel Mügge is als politiek econoom verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. De eerste helft van 2012 doet hij onderzoek naar de regulering van financiële markten aan het Center for European Studies van Harvard, in de Verenigde Staten.

— laat de PvdA liggen. Ze beperkt zich tot een betoog dat de eigen achterban aanspreekt en dat is een gemiste kans.

Links benadrukt traditioneel de vraagzijde van de economie: als het gros van de bevolking niet genoeg geld heeft om door consumptie de productie aan te moedigen, komen werkgelegenheid en de winstgevendheid van bedrijven in het geding. Dit economische programma, bouwend op ideeën van de econoom John Maynard Keynes, komt de minderbedeelden goed uit. Zij mogen en moeten als ontvangers van overheids-geld immers economische groei aanzwengelen. Keynes' kernargument draait echter niet om rechtvaardigheid. Hij beseftte dat op den duur overheidsinterventie nodig is om de economie te stabiliseren. Daar heeft iedereen baat bij.

Fiscaal en monetair beleid moeten ervoor zorgen dat economische groei 'duurzaam' is. In

ontwikkelingsstudies, waar het concept zijn oorsprong heeft, verwijst duurzaamheid naar een eerlijke intergenerationele economische verdeling. Economische ontwikkeling dient zodanig te worden ingericht dat de voorspoed van de huidige generatie niet betaald wordt met tegenspoed voor de volgende, bijvoorbeeld door milieuvervuiling. Maar het concept is ook op andere kwesties toepasbaar. Simpel gezegd: je bent duurzaam bezig als je op termijn zo kunt blijven doorgaan als je nu doet. Niet-duurzame stelsels ondermijnen zichzelf. Duurzame economische groei betekent dus kiezen voor een economisch groeimodel dat zichzelf uiteindelijk niet om zeep helpt.

Als iedereen spaart, moet de broekriem juist nog meer worden aangehaald

De crisis heeft ons geleerd dat de opbouw van schulden — bij overheden, banken, consumenten en huiseigenaren — geen duurzame bron van economische vraag en daarmee van groei is. Maar de twee alternatieven die tegenwoordig het debat domineren zijn evenmin duurzaam. Het eerste alternatief is louter sparen. Maar als alom gespaard wordt, remt dat de bedrijvigheid en moeten broekriemen nog meer aangehaald worden. Keynes noemde dit fenomeen ‘de paradox van zuinigheid’. Het tweede alternatief, een exportoverschot, is voor Nederland ook geen duurzaam antwoord. Handelstekorten elders worden immers met geld gefinancierd dat feitelijk van de overschotlanden is geleend. Zo wordt nationale export gefinancierd, terwijl ondertussen het schuldenpeil gestaag stijgt. De eurocrisis heeft bewezen dat die zeepbel uiteindelijk knapt.

In dit artikel wil ik de stelling verdedigen dat er maar één beleidsaanpak is die economische groei stimuleert zonder op schulden te bouwen, hetzij bij de Nederlandse consument, hetzij bij afnemers van Nederlandse producten elders

in de wereld: groeivriendelijke herverdeling. Een herschikking van het belastingstelsel — met minder lasten op arbeid en consumptie, en meer op zittend kapitaal — is in de huidige situatie geen klassieke klassenstrijd, maar een kwestie van economische common sense.

SCHULDEN ALS GROEIMOTOR ZIJN PASSÉ

Het economische beleid in de OESO-wereld wordt vaak als neoliberaal bestempeld — een vage term. Reagan was een neoliberaal boegbeeld, maar liet de begrotingstekorten juist enorm oplopen. De kern van het westerse groeimodel van de afgelopen decennia was dan ook niet zozeer de liberalisering van de economie, bijvoorbeeld in de vorm van privatisering, maar een langdurige groei van het schuldenpeil. Het voor de hand liggende politieke antwoord — vandaag de dag en vogue vooral in Berlijn, maar ook in Den Haag — is de afbouw van overheidsschulden.

De intuïtie klopt: als een overheid steeds meer schulden moet maken om de economie boven water te houden — en dus niet duurzaam opereert — moet het roer om. Maar voorstanders van bezuinigingen vergeten dat die groeiende schulden nodig waren om de economische vraag op peil te houden. Overheden moeten minder schulden maken. Prima, maar hoe moet consumptie, en daarmee economische groei, dan gefinancierd worden?

Begin jaren tachtig, nadat overheden door inflatie en groeiende werkloosheid de greep op hun economieën verloren hadden, klonk uit Londen en Washington een duidelijk antwoord op die vraag: de financiële sector moest ontke- tend worden. Die kon lenen, aan bedrijven maar vooral aan huishoudens. Er werd dus omgeschakeld naar een geprivatiseerd keynesianisme. Voortaan waren het niet overheidsschulden of de simpele herverdeling via belasting die de vraag in de economie in stand hielden, maar schulden van huishoudens.

Nu zijn schulden niet per se slecht. Zij worden pas een probleem als economische actoren

zijn aangewezen op een steeds verder groeiend schuldenpeil. Denk aan particulieren die een huis kopen met een hypotheek die zij enkel kunnen afbetalen wanneer de waarde van het bezit blijft stijgen omdat andere huizenkopers zich ook steeds dieper in de schulden storten. Of de retailsector, die een enorme klap krijgt als consumenten slagvaardig hun schulden zouden afbouwen. Op den duur gaat het mis met schulden als groeimotor.

Nederland past in dit beeld, ook al zijn onze overheidsschulden minder dramatisch dan die in andere eurolanden. Bij ons zijn de schulden van huishoudens het probleem. De totale hypotheekschulden zijn in de afgelopen vijftien jaar ongeveer verviervoudigd tot circa € 650 mrd — meer dan het jaarlijkse bnp van ons land. Nu het schuldenpeil niet meer explosief stijgt en huizenprijzen weer inzakken, houden Nederlandse huishoudens de hand op de knip. Volgens het CPB is de huizenmarkt inmiddels een grotere rem op vraag in de economie dan het gebrek aan consumentenvertrouwen.

Ook andere particuliere schulden bleven lang stijgen, en die brengen mensen nu steeds vaker in de problemen. Volgens de schuldenmonitor, in februari gepresenteerd door staatssecretaris van Sociale Zaken De Krom, hebben meer dan twee miljoen Nederlanders een betalingsachterstand. Dat is meer dan een kwart van alle Nederlandse huishoudens. Kortom, groeiende schulden van huishoudens zijn sinds de jaren negentig een vast onderdeel van het economisch model Nederland — en het is nu aan de politiek om aan te wijzen wat hiervoor als groeimotor in de plaats kan komen.

Het vraagstuk van financiële duurzaamheid speelt ook op internationaal niveau. De eurozone is een economische orde waarin de zuidelijke landen het onmogelijk tegen de power houses uit Noord-Europa kunnen opnemen. Ze hebben ook geen enkel instrument om die ongelijkheid op te vangen: het is niet mogelijk hun munt af te waarden of om importen tegen te houden. Sterker nog, het economische succes van exportgeoriënteerde landen zoals Duitsland

en Nederland is gebaseerd op noodzakelijke tekorten, en dus op ophoping van schulden, elders. Dat kan niet eindeloos doorgaan. Het antwoord uit Berlijn — elke economie moet zo sterk worden als de Duitse — is bizar. Het Duitse succes is immers gestoeld op het feit dat andere landen anders zijn, en vooral minder concurrerend, dan Duitsland zelf. Voor Nederland geldt hetzelfde.

DUURZAAMHEID IN DE FINANCIËLE SECTOR

Dat het met de eurozone zo ver heeft kunnen komen, is onder meer te danken aan een financiële sector die zonder veel argwaan enorme sommen leende aan overheden van economisch zwakke landen en aan even zwakke huishoudens. Altijd in de veronderstelling dat, als het echt zou misgaan, iemand anders de rekening zou betalen. Banken verdienen geld met kredietschepping — het creëren van schulden in de economie. Een ongetemde bankensector zal dus, linksom of rechtsom, het schuldenpeil laten stijgen. Het gevolg is een economie die afhan-

Gebruik het maken van schulden als groeimotor, en het loopt op den duur onherroepelijk mis

kelijk wordt van particuliere kredietbronnen. De Nederlandse huizenmarkt van de afgelopen twee decennia is een goed voorbeeld van zo'n collectieve kredietverslaving.

Bij hervormingen in de financiële wereld moet de vraag vooropstaan of hiermee een financiële sector wordt gecreëerd die een duurzame economische ontwikkeling niet ondermijnt door dan weer te veel krediet te verstrekken en dan weer te weinig. Neem het aanpakken van bonussen binnen de bankensector. Het probleem daarvan is niet dat zij bankiers rijk maken, zoals populistische commentatoren vaak suggereren, maar dat zij bankiers verleiden

de maatschappij aan overbodige schulden te helpen. Of neem de kapitaaleisen voor banken. Het is zinvol om banken een grotere buffer tegen verliezen aan te laten houden, maar dat banken met minder uitstaande kredieten moeten kunnen rondkomen is maar de helft van het verhaal. Want de rest van de economie moet ook zonder die leningen boven water kunnen blijven.

De financiële sector is dus geen economisch eiland, maar vervult een specifieke rol in het economisch groeimodel van een land, de Europese Unie en zelfs de hele wereld. Het is naïef deze sector te willen herschikken zonder de consequenties in de rest van de economie tot het einde door te denken, en ook daar de nodige aanpassingen door te voeren.

GROEIVRIENDELIJKE HERVERDELING

Als het schuldenpeil en het Nederlandse exportoverschot naar andere Europese landen echt zouden dalen, waar kan dan de economische vraag vandaan komen? De enige duurzame optie op dit moment om de vraag te stimuleren, of ten minste op peil te houden, zonder de schulden te laten oplopen is door herverdeling via belastingen.

Het beginsel moet hierbij zijn dat de belasting op een consumptievriendelijke en investeringsvriendelijke manier wordt geheven. Vanuit dit oogpunt is het niet gunstig om de consumptie zelf (via btw), de lage- en middeninkomensgroepen of investeringen in productieve capaciteit te sterk te belasten. Netto-inkomens zijn een belangrijke bron van vraag in de economie. Maar inkomens zijn ook een belangrijke kostenfactor voor bedrijven. Een kleiner verschil tussen bruto- en nettosalarissen — om dat laatste geven werknemers uiteindelijk — is bijvoorbeeld een manier om de productie in Nederland toch goedkoper te maken.

Uitgaande van het perspectief dat de stimulering van vraag belangrijk is, lijkt het bovendien noch wenselijk noch nodig om de inkomens van de (hogere) middenklasse veel sterker te belasten dan die van de inkomenscategorieën

daaronder. Zolang inkomens hun weg terug blijven vinden in de economie als consumptie of tastbare investering, is alles in orde. Een herschikking van belasting draait niet om 'fairness', maar om economische duurzaamheid.

Vanuit dat perspectief is vooral een hogere belasting van 'zittend' vermogen zinvol; geld dus dat of geleend is aan derden (bijvoorbeeld aan een bank in de vorm van een deposito) of dat belegd is in producten die niet bijdragen aan verdere investeringen (bijvoorbeeld in de handel met aandelen op een beurs). Maar vindt

Een herschikking van belastingen draait niet om 'fairness', maar om economische duurzaamheid

geld dat door spaarders op de bank is gelegd niet ook zijn weg terug in de economie? Gespaard en dan door banken weer uitgeleend geld is inderdaad een belangrijke bron van investeringen en consumptie in onze economie. Het probleem is dat die schulden alleen economisch zinvol zijn als schuldenaren die ook op eigen kracht terug kunnen betalen. Er is niets mis met geld dat geleend wordt om nieuwe productieve capaciteit te creëren. Maar leningen die in consumptie vloeien — bankrekeningen waarop mensen continu rood staan of creditcards met doorlopende schulden — zijn geen duurzame bron van economische groei.

Hetzelfde geldt voor onroerend goed: hoe hoog huizenprijzen ook stijgen, hypotheekleningen die worden verstrekt om bestaande huizen te kopen genereren amper economische groei terwijl zij de particuliere schulden enorm laten rijzen. Kortom, veel geld dat spaarders 'investeren' door het op een bankrekening te storten, wordt helemaal niet geïnvesteerd. Het wordt alleen doorgeleend om particuliere consumptie of onhoudbare overheidstekorten te financieren. Zolang er aan de kant van de schuldenaren geen extra capaciteit bijkomt om die schulden af te

lossen — er wordt immers niet geïnvesteerd — zitten er grenzen aan de hoeveelheid geld die kan worden uitgeleend zonder dat een schulden crisis noodzakelijk volgt.

Tot 2001 kende Nederland een vermogensbelasting die het bestaande vermogen met 0,7% belastte en die daarnaast inkomsten (rente, dividenden et cetera) gewoon belastte zoals inkomen uit werk. Deze belasting is toen vervangen door de vermogensrendementsheffing, die ongeacht het daadwerkelijke winstniveau nettovermogen met 1,2% per jaar belast. Het effect: wie slimmer belegt of, vanwege een hoog inkomen, een hoger percentage inkomstenbelasting betaalt, is netto beter uit. Wie niet veel inkomen heeft en niet veel rendement weet te behalen, bijvoorbeeld omdat het inwinnen van beleggingsadvies te kostbaar is, is slechter uit. In een tijdperk waarin de overheid op zoek is naar inkomsten zonder de economische groei te belemmeren, is herinvoering van een vermogensbelasting een voor de hand liggende optie.

In het verleden zijn dit soort voorstellen altijd van de hand gewezen met verwijzing naar de mobiliteit van kapitaal: door een hogere

Herinvoering van een vermogensbelasting ligt voor de hand

vermogensbelasting zou kapitaal uit Nederland verdwijnen naar Zwitserland en andere belastingparadijzen. Dit probleem is kleiner dan het lijkt. Politieke druk uit het buitenland heeft Zwitserland de afgelopen jaren al gedwongen om meer openheid te geven over buitenlanders die vermogen achter het geheimhoudingsgordijn willen stallen.

Ook in Nederland zelf valt winst te boeken wat betreft belastingontduiking. De overheid zou dit niet mogen behandelen als een 'gentleman's crime'. Het betreft hier immers diefstal van de gemeenschap. Net zo belangrijk is belastingontwijking — het betalen van weinig belasting door gecompliceerde constructies die

binnen de letter van de wet vallen, maar duidelijk buiten de intentie van deze regels. Grote accountancykantoren verstrekken advies over de manier waarop de belastingheffing zo goed mogelijk ontweken kan worden. Daarbij worden de grenzen van de wet opgezocht. Hier is een cultuuromslag in Den Haag nodig: gaten in de wet die belastingontwijking mogelijk maken, moeten verseld gedicht worden. Advieskantoren die dit soort ontwijking mogelijk maken, rekenen zichzelf nu nog tot de bovenlaag van het Nederlandse bedrijfsleven. In plaats van met bovenmatig respect dienen zij met een gezond wantrouwen behandeld te worden.

EEN NIEUW INSTITUTIONEEL EN JURIDISCH KADER IN EUROPA

Een herschikking van het belastingstelsel langs de geschetste lijnen is moeilijk te realiseren zolang binnen de Europese Unie grote verschillen in belastingniveaus bestaan. Harmonisering van dit soort stelsels binnen de Europese Unie was tot nu toe onbespreekbaar. Sceptische landen, het Verenigd Koninkrijk voorop, hebben volgehouden dat EU-inmenging in belastingkwesties onbespreekbaar was. Überhaupt was positieve integratie — het opzetten van nieuwe, supranationale regels voor economische bedrijvigheid — meestal onmogelijk door het feitelijke veto van de EU-sceptici.

De Europese Unie was tot nu toe dan ook geneigd tot negatieve integratie: in plaats van nieuwe gezamenlijke regels op te stellen, werden economische barrières geslecht, zodat alle landen binnen de Unie meer werden blootgesteld aan internationale concurrentie. Grote bedrijven kunnen hierdoor hun productie verplaatsen naar landen met de meest lakse regels, bijvoorbeeld wat betreft bescherming van werknemers. Zolang er geen EU-brede standaarden afgesproken worden (zonder positieve integratie dus), zijn in dit spel landen met strengere regels meestal de winnaars. De Europese integratie tot nu toe had dus een duidelijk liberale trek. Op nationaal niveau werd

de spelruimte voor overheidsinterventie steeds meer ingeperkt, zonder dat daarvoor mogelijkheden voor economische sturing op EU-niveau in de plaats zijn gekomen.

Het Britse veto tegen de Duits-Franse plannen op de EU-top van 7 december 2011 heeft deze situatie ingrijpend veranderd. De belangrijkste rem in Europa op een progressief beleid is hiermee verdwenen. Onder de vijftientig lidstaten die wél aan verdere economische

tussen links en rechts economisch beleid vaak neergezet als 'easy money en schulden' (links) versus 'zuinigheid en begrotingsdiscipline' (rechts). Nu geldt deze tegenstelling niet meer: begrotingsdiscipline gecombineerd met een slinkend particulier schuldenpeil maakt herverdeling via belastingen juist nodig. Om het simpel te maken: als een afkeer van schulden voor stabiliteit moet zorgen, dan heb je herverdeling nodig om economische groei op peil te houden. Andere opties zijn er niet meer.

Nu de Britten niet meer meedoen is de belangrijkste rem op een progressief Europees beleid weggenomen

afspraken willen doen — feitelijk onder leiding van Duitsland en Frankrijk — lijken maatregelen zoals een harmonisering van belastingstelsels niet meer kansloos. Dat mag al als een kleine revolutie voor Europa gezien worden.

Op dit moment is niet duidelijk in welke institutionele mal de EU-25 (zonder Groot-Brittannië en Tsjechië) hun afspraken uiteindelijk zullen gieten. Maar opeens wordt wel een heel nieuwe discussie mogelijk: welke vorm willen wij het economische beleid geven binnen de Europese Unie? Het taboe op centrale sturing uit Brussel is gesneuveld, en er is geen reden waarom dit soort sturing zich alleen zou lenen voor begrotingsregels, en niet bijvoorbeeld voor een minimumniveau van vennootschapsbelasting of een vermogensbelasting. Let wel: het punt van 'centrale sturing vanuit Brussel' is niet dat macht overgeheveld wordt naar de Europese Commissie of naar Berlijn en Parijs. Het punt is dat een effectieve regulering van de Europese economie alleen kans maakt als zij centraal gecoördineerd wordt.

Europese afspraken over belasting sluiten ook goed aan bij de geest van een Stabiliteits- en groeipact. In het verleden is de tegenstelling

ALTERNATIEVEN PRESENTEREN

Wie het over duurzaamheid heeft, stelt een simpele vraag: kunnen wij blijven doorgaan zoals we nu doen, of bewandelen wij een pad dat noodzakelijk tot een crisis leidt? Deze vraag naar langetermijnoplossingen voor de huidige problemen moet in politieke debatten centraal staan — of die nou gaan over de Nederlandse overheidsbegroting, de eurozone of mondiale bankenregulering.

Hier laat politiek links nog kansen liggen. Want liberale en conservatieve partijen zien weliswaar vaak de problemen van de hedendaagse economische ordes, maar zij hebben geen overtuigende alternatieven. Overheids schulden zijn uit den boze. Ook particuliere schulden worden herkend als potentieel probleem, maar zij worden niet consequent teruggedrongen. Het enige duurzame antwoord op deze uitdaging is een groeivriendelijke herverdeling die gepaard gaat met een verkleining van de financiële sector.

Het moment om dergelijke maatregelen te nemen is goed. Alternatieve bronnen van vraag in de economie zijn er niet meer. Herverdeling is geen alternatief voor een verantwoord begrotingsbeleid, maar ligt juist in het verlengde daarvan. En nu het Verenigd Koninkrijk heeft besloten de weg van de EU-25 niet op te gaan, is de belangrijkste politieke rem op progressieve maatregelen op Europees niveau verdwenen.

Met de nadruk op herverdeling en een vraagvriendelijke belasting moet politiek links

Wat doen we met het tekort? Daniel Mügge *De oude economische ideeën hebben gefaald*

weg van het imago de belangenbehartiger te zijn van een specifieke maatschappelijke groep. Zij moet duidelijk durven te zeggen dat de oude economische ideeën faliekant gefaald hebben, en dat zij betere alternatieven heeft. Niet alleen voor de eigen achterban, maar voor Nederland en Europa in zijn geheel. Zij moet meer opperen dan kanttekeningen bij het huidige beleid en

moet zelfbewust een eigen visie neerzetten, een visie die financiële hervormingen beoordeelt op grond van hun bijdrage aan een duurzame economische orde, die burgers kan dienen zonder excessieve ophoping van schulden. Hervormingen die aan dat doel niet bijdragen, zijn die naam niet waard.